

gania o dydaktyczną korelację semiotyczną Tradycji i współczesności, „wczoraj” i „dziś”, a ostatecznie to pochylanie się nad konkretnym (indywidualnym) człowiekiem i jego przyszłością.

Ks. Wojciech Cichosz

Mirosław Krajewski, *Universitas w nauczaniu Jana Pawła II*, Rypin 2011, ss. 165.

Pontyfikat błogosławionego Jana Pawła II naznaczony był i obfitował w bardzo wiele ważnych i znaczących wydarzeń, pielgrzymek, działalności ustawodawczej, a nade wszystko w jakże ubogacające i przemieniające człowieka i wspólnotę Kościoła nauczanie, mające istotne i wielkopomne znaczenie dla ludzkości i świata. Ten doniosły i niezapomniany okres – od 16 października 1978 r. do 2 kwietnia 2005 r. – w historii Kościoła i świata, to także nauczanie w odniesieniu do miejsca i roli we współczesnym świecie szkolnictwa wyższego, a przede wszystkim uniwersytetu i jego edukacyjnego i badawczego znaczenia dla rozwoju człowieka i kultury. Papież Jan Paweł II, który sam wyjątkowo ukochał wiedzę i naukę, jako student, a potem pracownik naukowy i profesor uniwersytecki, „dla którego wiedza była wspaniałym i niezgłębionym bogactwem całej ludzkiej rodziny” (s. 7) wiele miejsca w swoim wieloaspektowym nauczaniu poświęcił tym wszystkim, którzy „posługują się wiedzą, czynią z niej pasję swego życia, drogowskaz do lepszej egzystencji i natchnienie dla duszy” (s. 7). Wynikało to z faktu, iż w poznaniu naukowym, w badaniach uniwersyteckich oraz w pracy i działalności dydaktycznej pragnął widzieć przede wszystkim człowieka. Stąd apelował do ludzi nauki, aby „nie przeoczyli człowieka”, ale „byli stróżami ziemi”, którą trzeba chronić i rozwijać. Jednocześnie pragnął, aby każdy uniwersytet stawał się miejscem mądrych badań i cierpliwego nauczania, w którym jaśnieje prawda, a nie „światłocień”.

Temu właśnie zagadnieniu została poświęcona publikacją prof. Mirosława Krajewskiego, zatytułowana *Universitas w nauczaniu Jana Pawła II*, a wydana przez Dobrzyńskie Towarzystwo Naukowe & Mirosław Krajewski. Jak zaznacza Autor, jego „praca nie pretenduje żadną miarą do wyczerpania tematu zakreślonego w tytule. Jest jedynie głosem – wydaje się – w koniecznym dyskursie o miejsce uniwersytetu w XXI wieku,

przy świadomym i bezwzględnie koniecznym uwzględnieniu bogatego nauczania błogosławionego Jana Pawła II, który swoje wieloletnie doświadczenie akademickie wykorzystał w głosie Kościoła Powszechnego na temat miejsca i roli we współczesności tej edukacyjnej i badawczej instytucji, której na imię uniwersytet” (s. 9).

Opracowanie zawiera *słowo wstępne* Autora (s. 7–10), poprzedzone wierszem Karola Wojtyły pt. *Emilii, matce mojej* (s. 5), a następnie treść publikacji została podzielona na 14 zatytułowanych części (rozdziałów), których tytuły stanowią hasłowe zasygnalizowanie podejmowanej analizy treści nauczania papieskiego w odniesieniu do miejsca, roli i znaczenia we współczesnym świecie oraz życiu i rozwoju człowieka szkolnictwa wyższego, a przede wszystkim uniwersytetu (s. 11–142). Po tej zasadniczej części publikacji, dokumentowanej licznymi zdjęciami oraz poezją, znajdujemy *zakończenie* (s. 143–147) oraz ubogacające pracę 2 załączniki: wymienione chronologicznie i krótko omówione *encykliki błogosławionego Jana Pawła II* (s. 148–151) oraz *szkolne i uniwersyteckie ciekawostki o błogosławionym Janie Pawle II* (s. 152–157). Opracowanie kończy *wykaz źródeł i literatury* (s. 158–163) oraz *spis treści* (s. 164).

Część merytoryczną opracowania otwiera rozdział zatytułowany *Universitas w dziejach edukacji* (s. 11–32). Znajdujemy w nim zwięzłe ukazanie historii instytucji uniwersytetu, jego roli i zadań jakie realizował w dziejach edukacji oraz odniesienia w nauczaniu bł. Jana Pawła II. Autor przywołując tekst papieskiej konstytucji apostolskiej *Ex corde Ecclesiae*, że „podstawową misją uniwersytetu jest nieustanne poszukiwanie wiedzy dla dobra społeczeństwa”, a także inne teksty z papieskiego nauczania, wskazuje jak ważne i celujące były rozważania oraz nauczanie bł. Jana Pawła II o uniwersytecie, jak też samo definiowanie tej instytucji i wskazywanie jej zadań dla społeczeństwa, narodu i państwa. „Misja uniwersytetu – zdaniem Autora – leżała głęboko na sercu przez cały, pracowity i wielce owocny pontyfikat Jana Pawła II” (s. 30). W uniwersytecie bł. Jan Paweł II upatrywał szczególne środowisko i wspólnotę, „w której spotykają się uczeni i uczniowie, profesorowie i studenci, przedstawiciele różnych pokoleń, zespoleni wspólnym zadaniem. Jest to zadanie pierwszorzędnej uwagi w życiu człowieka, a także życiu społeczeństwa” (s. 31). O uniwersytecie jako „świętyni wiedzy”, według prof. Krajewskiego, bł. Jan Paweł II mówił i nauczał na wszystkich kontynentach świata, dając świadectwo o powszechności uniwersytetu.

Prawda i wolność. Wiara a rozum to tytuł drugiego rozdziału publikacji (s. 33–48). Omówiono w nim nauczanie bł. Jana Pawła II odnoszące

się do prawdy i wolności oraz wiary i rozumu. Dość szeroko analizowana jest treść encykliki *Fides et ratio* ogłoszonej 14 września 1998 r. i jej odniesień do rozumienia prawdy i wolności oraz wiary i rozumu. W myśl nauczania papieskiego, „prawda, w tym prawda naukowa, rozliczać się musi jedynie przed sobą i Prawdą najwyższą” (s. 35), a „służąc prawdzie z miłości do prawdy, a także do tych, którym prawdę przekazujemy, tworzymy piękną wspólnotę ludzi wolnych w prawdzie i zjednoczonych miłością do prawdy” (s. 34). Analizując nauczanie papieskie, Autor wskazuje, że prawdę i dążenie do niej powinien uznać za swoją własność „każdy aranżer badań naukowych, dydaktyk i uczestnik procesu edukacyjnego”, którą bł. Jan Paweł II uznał za „posługę myślenia”, która w swej istocie stanowi służbę prawdzie w wymiarze społecznym. Nadto, „ludzie nauki i kultury winni mieć świadomość, że została im powierzona szczególna odpowiedzialność za prawdę – dążenie do niej, jej obrona i życie według niej” (s. 38). Tym samym muszą zdawać sobie sprawę, że „prawda nie stoi w sprzeczności z wolnością, lecz wzajemnie te dwie wartości winny się uzupełniać i wyzwalać człowieka” (s. 39). Autor w tym miejscu stwierdza, iż w myśl nauczania bł. Jana Pawła II, „prawdzie i wolności nie sprzyjają kierunki i szkoły filozoficzne wyrosłe na gruncie filozofii oświeceniowej: m.in. agnostycyzm, indywidualizm, racjonalizm, relatywizm, nihilizm i pragmatyzm” (s. 39). A do przeszkód na drodze prawdziwego humanizmu należy zaliczyć „utrata zaufania do rozumu i jego zdolności odkrywania prawdy, odrzucenie transcendencji, zapominanie o „byciu”, negację duszy, dominację czynników irracjonalnych, strach przed przyszłością i lęk egzystencjalny” (s. 40). Swoje rozważania Autor kończy ciekawymi i twórczymi przemyśleniami o stanie wyższych uczelni w Polsce pod kątem prowadzonych badań naukowych i relacji profesor – student. Postuluje zapotrzebowanie na wzorce osobowe, to znaczy na profesorów, którzy są dla studentów prawdziwymi nauczycielami oraz „mistrzami i przewodnikami”.

Interesującą częścią opracowania jest rozdział trzeci pt. *Szczególne powinności uniwersytetu jako „wody życia”* (s. 49–58). Wychodząc od papieskiego tytułowania uniwersytetu *Alma Mater* Autor wyjaśniając ten zwrot, w sposób wnikliwy analizuje nauczanie bł. Jana Pawła II pod kątem powinności uniwersytetu i dochodzi do wniosku, że znaczenie uniwersytetu w kształtowaniu osobowości człowieka, w tym nauczaniu, zajmuje miejsce szczególne. Wskazuje, przytaczając tekst przemówienie bł. Jana Pawła II, że „żaden kraj nie może rozwijać się bez uniwersytetu” (s. 52), gdyż uniwersytety w coraz większym stopniu podejmują ważne

zadania społeczne w zakresie edukacji permanentnej, przejawiają troskę o człowieka, formują młodych ludzi, nie tylko przekazując młodą wiedzę, ale także pełnią funkcje wychowawczą.

Rozdział czwarty zatytułowany *Alma Mater Jagellonica* (s. 59–73) poświęcony został nauczaniu bł. Jana Pawła II na temat Uniwersytetu Jagiellońskiego, który – jak zaznacza Autor – z naturalnych powodów Papież Polak darzył największą estymą. Znajdujemy tutaj wiele różnych, ważnych i osobistych tekstów papieskich odnoszących się do tego uniwersytetu wypowiedzianych podczas pielgrzymek do Polski, w Krakowie i na Uniwersytecie Jagiellońskim, jak też z innych okazji. Nadto Autor ukazał w tej części opracowania krótką historię Uniwersytetu Jagiellońskiego, związki Papieża z tym uniwersytetem, co pozwala czytelnikowi uświadomić sobie rolę i znaczenie tej uczelni dla Ojca Świętego, jak i dla polskiej nauki i kultury.

Zadaniom uniwersytetów katolickich w nauczaniu bł. Jana Pawła II poświęcony został rozdział piąty (s. 74–85). Przytaczając konstytucję apostołską Jana Pawła II *Sapientia Christiana* o uniwersytetach i wydziałach kościelnych ogłoszoną 15 kwietnia 1979 r. oraz wskazując na różnice co do uniwersytetów kościelnych i katolickich, Autor analizuje przemówienia papieskie w odniesieniu do zadań uniwersytetów katolickich, co przede wszystkim odnosi do Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, przytaczając jego krótką historię i działalność w Polsce oraz wskazując – w świetle nauczania papieskiego – ich rolę i zadania oraz związek uniwersytetu katolickiego z Kościołem. Nawijając zaś do rozdziału pierwszego wspomnianej konstytucji, Autor podkreśla ważność i aktualność tego dokumentu nie tylko w stosunku do uniwersytetów katolickich, ale również do innych uniwersytetów.

Kwestiom zespolenia uniwersytetu z kulturą w nauczaniu bł. Jana Pawła II został poświęcony rozdział szósty zatytułowany *O miejsce dla prawdziwej kultury „Kultura jest właściwym sposobem istnienia i bytowania człowieka* (s. 86–96). W oparciu o nauczanie papieskie Autor wykazuje, że uniwersytet jest instytucją najbliższą zespoloną z kulturą powszechną i masową, która jest własnością człowieka, wywodzi się od człowieka i dla niego istnieje. Kultura – według nauczania papieskiego – to również wychowanie, które stanowi najważniejsze i zasadnicze zadanie uniwersytetu. Każdy uniwersytet powinien zabiegać o prawdziwą kulturę, jej rozwój i upowszechnianie. Autor przytaczając słowa bł. Jana Pawła II skierowane w 1986 r. do członków Papieskiej Akademii Nauk stwierdza, że „człowiek prowadzi życie prawdziwie ludzkie dzięki kulturze, to znaczy

przez kultywowanie dóbr i wartości naturalnych, doskonaląc i rozwijając wielorakie uzdolnienia swojego ducha i ciała” (s. 87). Przypomina w tym miejscu, że bł. Jan Paweł II wskazywał wiele razy na to, iż w wychowaniu na poziomie akademickim „chodzi o to, aby człowiek stawał się bardziej człowiekiem – o to, ażeby bardziej „był”, a nie tylko „miał” – ażeby poprzez wszystko co „ma”, co „posiada”, umiał bardziej i piękniej być człowiekiem” (s. 89). Prof. Krajewski przytacza również i analizuje słowa papieskiego nauczania wskazujące na to, że najważniejszym czynnikiem kultury jest wychowanie, które – według bł. Jana Pawła II – nie polega wyłącznie na przekazywaniu młodym ludziom kompendium wiedzy, ale także – co jest ważniejsze – formację wychowawczą, która ma „wspierać proces dojrzewania osobowości młodych ludzi, kształtować ich wizję świata, system wartości, sferę relacji osobowych” (s. 90). Autor wskazał również i na to, iż bł. Jan Paweł II nazwał ludzi kultury oraz tworzących i nauczających na uniwersytetach „pokornymi sługami piękna w życiu narodu” oraz nakreślił zadania jakie stoją przed Kościołem w łączności ze światem uczelni wyższych i światem kultury.

Implikacje etyczne i moralne. Powinności wobec Ojczyzny i siebie to tytuł kolejnego, siódmego, rozdziału publikacji (s. 97–100). Odnajdujemy tutaj omówienie przemówień i nauczania Papieża Polaka w odniesieniu do jakże znaczących w badaniach naukowych implikacji etycznych i moralnych. Wiedza i badania naukowe faktycznie służą człowiekowi, dlatego w swoim rozwoju winny brać pod uwagę racje etyczne i moralne. Autor ukazuje i omawia w tym miejscu jakże wymowne słowa bł. Jana Pawła II o prymacie osoby wobec rzeczy, wyższości ducha nad materią oraz wszystkich ich implikacje odnoszące się do poznania zespolonego z sumieniem, wrażliwości etycznej i szerzenia prawdy przez ludzi nauki. Przypomina, iż bł. Jan Paweł II w sposób wyjątkowy i mocny wskazywał na kulturową i ludzką wartość nauki, która winna służyć i pomagać człowiekowi i narodom świata (por. 98). W tym miejscu możemy również odczytać nauczanie papieskie o roli uniwersytetu w życiu państwa. Winien on być „miejszem kształtowania uczuć patriotyzmu i poszanowania tradycji, wzorem postaw obywatelskich i narodowych” (s. 99). Autor wskazuje, iż takie pojęcia jak: ojczyzna, naród, wolność, kultura bliskie były bł. Janowi Pawłowi II.

Znaczeniu filozofii, naukom podstawowym i stosowanym oraz swobodzie badań naukowych poświęcił Autor rozdział ósmy (s. 101–108). Przypomniał w nim, iż bł. Jan Paweł II w swoim nauczaniu podkreślał, że filozofia jest zwierciadłem kultury narodów i stanowi część „ewangelizacji

kultury” i jednocześnie apelował do filozofów w encyklice *Fides et ratio*, aby starali się coraz głębiej poznać obszary tradycyjnej triady: prawdy, dobra i piękna, a do władz uczelni, także katolickich, aby nie spychali filozofii na drugi plan „lub całkowicie jej nie pomijali w procesie formacji duszpasterskiej i *praeparatio fidei*” (s. 101). Bł. Jan Paweł II – jak wskazuje Autor – przypominał również w swoim nauczaniu o czołowym znaczeniu w rozwoju cywilizacyjnym nauk podstawowych, szczególnie teologii, których zadaniem jest poszukiwanie prawdy, a także nauk stosowanych, które służą przede wszystkim zaspakajaniu słusznym celom ludzkości, w tym przewyżnianiu różnych zagrożeń i różnych rodzajów zła. Nadto przytaczając słowa konstytucji apostolskiej *Ex corde Ecclesiae* z 1990 r. prof. Krajewski przypomina słowa bł. Jana Pawła II, iż „tak jak religia domaga się wolności religijnej, tak nauka domaga się swobody badań.

Pojęciem „nauki czystej” jakie sformułował w swoim nauczaniu bł. Jan Paweł II, a które odnosiło się do nauki jako integralnej części kultury, samorealizującej się w człowieku i dla człowieka, zajmuje się bardzo krótki rozdział dziewiąty (s. 109–110). Znajdujemy tutaj teksty papieskie, które wskazują jak Ojciec Święty postrzegał naukę, odkrycia i osiągnięcia techniczne, wskazując i przypominając, iż „to człowiek jest panem i celem nauki i techniki, po to, ażeby dzieło jego ducha i rąk nie pochłonęło jego samego i świata, który go otacza” (s. 110) oraz wzywał ludzi nauki, aby „byli obrońcami człowieka i bronili jego piękny świat”, a także aby „służyli sprawie człowieka i mobilizowali swoje sumienia” (s. 110).

Nauczanie interdyscyplinarne oraz wyzwania dla naukowców w świetle nauczania papieskiego to treść rozdziału dziesiątego (s. 111–112). Autor przybliży czytelnikowi wypowiedzi bł. Jana Pawła II podkreślające ważność nauczania interdyscyplinarnego, wspomaganego przez filozofię i teologię, a także wskazujące na zadania stojące przed nauczycielami uniwersyteckimi, a odnoszącymi się do pogłębiania swojej wiedzy, „włącznie z pełnym wykorzystaniem technik informatycznych” (s. 112).

Uniwersytet to odcinek walki o człowieczeństwo człowieka tak jest zatytułowany rozdział jedenasty opracowania (s. 113–115). Podejmuje on tematykę nauczania papieskiego odnoszącego się do podziałów ideologicznych, światopoglądowych i politycznych jakie przebiegają niejednokrotnie na uniwersytetach świeckich, a czasami także na uniwersytetach katolickich. Przytaczając ważne wypowiedzi bł. Jana Pawła II, Autor wskazuje, jak usilnie zabiegał on o ludzki kształt uczelni wyższych, uprawianej tam nauki i badań naukowych, jak bardzo troszczył

się, aby wyższe uczelnie, uniwersytety i ludzie nauki w swoim dążeniu do naukowego poznania przede wszystkim zawsze mieli przed oczyma człowieka. Nadto, aby „uniwersytet był miejscem autentycznej tolerancji dla odmiennych poglądów” oraz uszanowaniem dla poglądów katolickich, co znajdujemy w treści rozdziału dwunastego pt. *Obecność Kościoła na uniwersytecie* (s. 116).

Nauczaniu bł. Jana Pawła II podkreślającemu potrzebę nawiązywania do kultury, osiągnięć i czerpania z korzeni starożytności, tradycji akademickiej, narodowej i europejskiej poświęcony został rozdział trzytnasty (s. 117–133). Pośród licznych wypowiedzi papieskich znajdujemy tutaj ważne teksty wskazujące na upominanie się Papieża o zwracanie się w życiu i działalności uniwersytetu do najlepszych tradycji i wartości kultury europejskiej. Tradycja i tożsamość europejska, duchowa jedność Europy – zdaniem Autora – głęboko leżały na sercu bł. Janowi Pawłowi II.

Ostatni, czternasty rozdział publikacji podejmuje wątki papieskiego nauczania odnoszące się do *wołania o humanizm, także humanizm europejski* (s. 134–142). Przytaczając niektóre wypowiedzi z tego nauczania, Autor stwierdza, że troska o humanizm w życiu uniwersytetu, w badaniach naukowych i zdobyczach nauki i techniki jest wszechobecna. Jak wskazuje, bł. Jan Paweł II wzywał i wołał o humanizm w wychowaniu i nauczaniu, w wartości słowa i odpowiedzialności za nie, w życiu społecznym i publicznym. Interesujące analizy nauczania papieskiego jakie przeprowadza tutaj Autor ukazują wielkość i troskę bł. Jana Pawła II o godne życie współczesnego człowieka w świecie, Europie i Polsce.

Publikacja zasługuje na zauważenie i docenienie, mimo iż stanowi tylko pewnego rodzaju próbę podjęcia rozważań, nie do końca pełnych i wyczerpanych, w dyskursie o miejsce, rolę i znacznie szkolnictwa wyższego, w tym przede wszystkim uniwersytetu, w dzisiejszym świecie. Dyskurs taki jest jakże potrzebny i konieczny, aby *universitas* znalazło swoje właściwe miejsce w służbie człowiekowi, służyło jego rozwojowi i uczyło szacunku do prawdy i wolności. Zapewne niniejsza publikacja przyczyni się do jego zauważenia i podjęcia, szczególnie w świetle tego co nauczał na ten temat bł. Jan Paweł II. Należy podkreślić, że opracowanie stanowi też bogate źródło wypowiedzi i tekstów papieskich, a więc Magisterium Kościoła, odnoszących się do szkolnictwa wyższego, a w szczególności do uniwersytetu. Nauczanie to zostało przez Autora odniesione do sytuacji, roli i zadań szkolnictwa wyższego w dzisiejszych czasach. Ta aktualizacja wykazała, jak bardzo nauczanie to jest bogate, przepojone troską i życzliwością o szkolnictwo wyższe, życiodajne i skłaniające do refleksji oraz

jaki miało i nadal ma niebagatelny wpływ na postrzeganie i działanie wszechniczy wiedzy. Należy pogratulować prof. Krajewskiemu samego pomysłu i koncepcji opracowania oraz podjęcia się napisania tej publikacji, a tym samym spopularyzowania i przypomnienia jakże ważnych i życiodajnych dla środowisk uniwersyteckich i wyższych uczelni, profesorów, ludzi nauki i studentów, treści. Ich przypomnienie i przywołanie wraz z komentarzem i aktualizacją, także regionalną, stanowi ważny głos w dyskursie o miejsce uniwersytetu i szkolnictwa wyższego w XXI wieku oraz uświadamia jak wiele zależy od tych instytucji i rzeczywistości jaką tworzą dla życia współczesnego człowieka, Europy i świata. Zapewne lektura publikacji, przypomnienie wielu ważnych treści nauczania bł. Jana Pawła II, ubogaci, pobudzi do refleksji i natchnie wieloma dobrymi myślami wielu profesorów, ludzi nauki oraz studentów.

ks. Janusz Gręźlikowski

Artur G. Miziński, *Status prawny adwokata w Kościele łacińskim*, Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej, Lublin 2011, ss. 669.

Jednym z zadań Kościoła jest przepowiadać i chronić fundamentalne prawa człowieka we wszystkich stadiach jego egzystencji. Prawda ta znajduje uzasadnienie w powszechnym nauczaniu Kościoła, w którego kontekst wpisuje się również porządek kanoniczny, którego zadaniem jest ochrona nienaruszalnych i niezbywalnych praw uniwersalnych każdego człowieka, a szczególnie kościelny aparat sądowniczy, który uznaje godność i prawa każdego człowieka, nie wyłączając oskarżonego. Świadczą o tym kościelne normy prawa procesowego, gdzie zasada dyskrecjonalności, dopuszczania środków dowodowych, prawo do obrony oraz domniemanie niewinności oskarżonego do czasu udowodnienia jego winy, określają i wytyczają poszczególne fazy procesu kanonicznego. Zasady te odnoszą się również do kościelnego procesu o nieważność małżeństwa, co dzisiaj staje się bardzo aktualne ze względu na wzrastającą liczbę wnoszonych i rozpatrywanych przez sądy kościelne spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa. W dochodzeniu swoich praw, żaden wierny nie pozostaje osamotniony. Prawo kanoniczne określające funkcjonowanie różnych posług i urzędów, z których pomocy korzysta się – w zależności od rodzaju procesu kościelnego – obligatoryjnie bądź